

Discurs del Molt Honorable Sr. Jordi Pujol, expresident de la Generalitat de Catalunya.

4 de març de 2010, Universitat de Nova York

“Europa i els EUA en el món d’avui”

Abans que res vull agrair a la universitat de Nova York la seva invitació.

Sóc un polític català, i per tant, defensor de la personalitat de Catalunya, de la seva llengua, de la seva cultura, de les seves Institucions i de la seva capacitat de formular i impulsar un projecte propi de país. Durant 23 anys he estat President de Catalunya. En llenguatge americà dirien que he estat el Governador de Catalunya. Però seria més exacte fer la comparació amb el Canadà, i amb el Québec. A Catalunya i a Espanya, he estat l'equivalent al Primer Ministre del Québec. És a dir, el Primer Ministre d'una província canadenca que per llengua i cultura, memòria història, consciència col·lectiva i voluntat política té una personalitat pròpia diferenciada dintre del Canadà.

He d'afegir que aquesta responsabilitat jo mateix, i en general Catalunya, l'hem compaginada amb una voluntat de contribuir al progrés general espanyol. A la restauració de la democràcia, a la modernització de tot l'Estat, a la incorporació d'Espanya a la Unió Europea, etc. Això fa que de vegades el nostre partit –tot i ser petit a nivell espanyol, perquè és estrictament català- hagi jugat un paper decisiu i positiu en moments clau de la política espanyola durant 35 anys.

Això ha fet també que sempre haguem estat molt atents a la política europea. Per vocació i tradició històrica en primer lloc, més que cap altre poble d'Espanya, i perquè de vegades els governs espanyols han necessitat el nostre suport parlamentari i els nostres contactes europeus.

Dimarts passat vaig telefonar a l'antic President del Govern espanyol, Felipe González. Ell presideix un comitè de personalitats europees, que varen anomenar la Comissió i el Consell de Ministres de la Unió Europea, i que aquest mes de juny ha de presentar una proposta sobre com es podria dinamitzar la Unió. I em va recordar que l'últim gran acord estratègic entre els EUA i la UE data del segon semestre de 1995, quan ell era President de torn de la UE. Cosa que jo coneixia bastant bé perquè en aquell moment el Govern espanyol estava en un moment d'extrema dificultat, i només s'aguantava pel suport del nostre partit i del Govern de Catalunya. Suport motivat, en bona part, pel desig que el President del Govern d'Espanya pogués exercir bé la seva Presidència europea. Bé i positivament per Europa i per les relacions amb els EUA. I així fou.

Com veuen jo sempre havia actuat en tres àmbits polítics i geogràfics: el del meu país, Catalunya; el de l'Estat, del qual els catalans formen part, Espanya; i Europa. I quan es va acostar la meva retirada de la política vaig voler fer algunes conferències sobre aquests tres àmbits que en part eren un balanç personal i del sector polític i ideològic al qual pertanyo, i en part una descripció de la situació i de les perspectives que al meu entendre hi havia. Varen ser unes conferències a Barcelona i a Madrid pel que feia a Catalunya i a Espanya, i pel que fa a Europa a París, a Stuttgart, a Brussel·les, i també a Barcelona. El títol de la conferència a l'Institut d'Études Politiques de la Sorbona és significatiu. Era *L'Europe à bout de souffle?* és a dir (Europa sense alè?). Amb interrogant, això sí, però un interrogant que no dissimulava la preocupació. I en vaig fer també a la Georgetown University, perquè sempre he estat partidari d'una col·laboració transatlàntica forta. De fet sempre he defensat la idea de *The West*. I a Georgetown el títol també era significatiu: *The rift between the US and Europe. Perception and reality*. Un títol que indica preocupació. Val a dir que la vaig pronunciar el 6 de febrer de 2003, és a dir, en plena tensió preliminar de la guerra de l'Irak.

Concretament avui els parlaré de la necessitat de mantenir la idea i l'operativitat de *The West*; de si els EUA estan en condicions d'exercir un lideratge en solitari, o quasi en solitari; de quines són les possibilitats reals d'Europa; del moment actual de les relacions entre Europa i els Estats Units; del problema demogràfic europeu i, en general, del tema de les identitats; del procés que hi ha en el Món de desoccidentalització; de la raó de ser del *West* com a força econòmica i militar, però també ideològica, és a dir, com a conjunt de valors i model de societat.

I ara torno a parlar d'aquest mateix tema. Amb les mateixes idees bàsiques d'aleshores. Jo he estat sempre europeista, des que als setze anys vaig llegir el discurs de Churchill a Zurich reclamant que Europa s'unís per evitar noves guerres, per a recuperar-se i per a tornar a tenir pes en el Món. I pertanyo a la vella escola dels fundadors d'Europa i dels qui avui mateix segueixen defensant una unitat europea no només econòmica sinó també política. Tant com sigui possible, que no serà tant com la dels Estats Units d'Amèrica però que pot ser i ha de ser més que una aliança d'Estats segons el vell estil. I aquesta mateixa escola era i és partidària d'una relació positiva i operativa amb els Estats Units. Partidària d'allò que n'hem dit *The West*, i que ara és més discutit que no pas trenta anys enrere.

Els Estats Units estaven aleshores –any 2002-2003- en el zenit de la seva potència. Però jo creia aleshores que això no duraria sempre. He llegit prou Història per a ser sensible al que explica Paul Kennedy de que els Imperis no duren sempre. I per a creure en l'explicació que dona Paul Kennedy sobre l'imperial *overstretch*: jo pensava que potser –potser- a l'horitzó dels EUA hi començava a haver aquesta amenaça. M'havia impressionat una conversa que havia tingut a finals dels anys 90 amb l'ex canceller de la República Federal Alemanya Helmut Schmidt, i un seu assaig també d'aquesta època, concretament de l'any 2000, que deia textualment el següent: “ La classe

política dels EUA encara no és prou conscient del proper retrocés de l'hegemonia americana". Això dit i repetit per un polític amic dels EUA.

Recordin, per exemple, que en els anys 80 essent canceller de la República Federal va donar suport a la política americana de desplegament de míssils a Alemanya, i que això va fer que el seu partit –el SDP- el desautoritzés i hagués de deixar la Cancelleria. I en aquest mateix assaig –per cert titulat *Amerikanische Dominanz*, o sia (Dominació o hegemonia americana)- Schmidt fa un elogi del poble americà contraposant-lo en certs aspectes a la mentalitat europea. Per exemple diu que “la confiança en un mateix (*Selbstvertrauen*) i la disponibilitat al risc (*Risikobereitschaft*) són en general més fortes als EUA que a Europa”. I poc després –el 2004- va escriure un llibre *Die Mächte der Zukunft*, és a dir, “Les potències del futur”, que ell mateix resumeix així: “Què passarà amb els EUA? Alguns creuen que la guerra de l'Irak significa l'inici del final d'una il·limitada hegemonia americana. Però seria bo que es produís una retirada de la potència hegemònica dels grans conflictes del món?” És una pregunta que insinua la resposta: “no, no seria bo”. I personalment penso el mateix. I continua: “Què poden i què han de fer els europeus per a influir positivament en aquesta evolució?” És a dir, davant d'aquesta possible nova situació, què han de fer els europeus? Una pregunta que més endavant ell mateix contesta: canviar d'actitud, no mirar-s'ho com uns espectadors exigents, però poc compromesos.

Però aquesta visió d'en Helmut Schmidt no era compartida per la majoria del món polític i intel·lectual dels Estats Units. N'hi ha prou amb recordar el que l'any 2003 escrivia Robert Kagan en el seu llibre *Of Paradise and Power. America and Europe in the New World Order*. Ja sé que probablement Kagan, amb la seva argumentació sobre poder i feblesa, representa l'expressió més dura, fins i tot una mica menyspreativa del pensament unilateralista americà.

Tot i així lamento com europeu haver d'estar d'acord amb algunes de les crítiques de Kagan als europeus. En el fons semblants a les de Helmut Schmidt: poca disponibilitat pel risc i insuficient capacitat per a fer l'esforç que una política d'alta responsabilitat mundial requereix. Però això no treu que la conclusió de Kagan només al cap de sis-set anys s'ha vist que era errònia. Kagan deia, textualment:

“Però el cert és que Estats Units té la potestat d'actuar unilateralment, com de fet ha fet tantes vegades amb resultats més que acceptables. L'asserció fàcil que els Estats Units no poden actuar a compte i risc propi constitueix més aviat un tòpic esperançador (dels europeus) que una descripció de la realitat. Indubtablement els nord-americans prefereixen anar a la guerra acompanyats, encara que només sigui perquè les seves operacions tindran més grans probabilitats d'èxit si compten amb el suport de forces aliades. Però si fos literalment cert que Estats Units no pot actuar unilateralment, no estariem tan entretinguts debatent sobre l'unilateralisme nord-americà. El problema avui, suposant que ho sigui, és que els Estats Units poden perfectament fer la guerra

per la seva compte i risc i és sorprenent que la superioritat americana hagi preservat aquesta capacitat de fer-ho”.

Però de fet, al 2003 i 2004 aquest punt de vista de Kagan, va ser confrontat amb el pronòstic d'una possible o probable insuficiència dels EUA, no només per a defensar ells sols un determinat ordre mundial, sinó també –i això ho vull subratllar- la supremacia dels valors occidentals. I avui sembla que el pronòstic de Paul Kenedy i de Helmut Schmidt ha estat més correcte que el de Kagan. No obstant això, el lideratge per construir un nou ordre mundial continua pertanyent als EUA. El que sí que pot fer Europa és contribuir positivament i amb determinació al nou ordre mundial. Amb obertura envers tothom però col·laborant sobretot amb els EUA. I canviant alguns aspectes de la seva manera de fer. Perquè hi ha uns quants aspectes de la política, la societat i el pensament d'Europa que no van bé. Els valors europeus no són prou sòlids, i les actituds europees no prou positives. A Europa estan molt de moda els valors líquids, els valors que no duren, que no són sòlids. Els ha descrit molt bé un sociòleg d'origen polonès, Zygmund Bauman. Preciso, els ha descrit però no els recomana. Al contrari, constata que són valors dominants a bona part d'Europa, però ho lamenta perquè una societat amb valors poc consistents i poca capacitat de compromís, no pot aspirar a jugar un paper rellevant.

Analitzar aquests punts febles europeus és una prioritat pels qui desitgem que Europa segueixi jugant un paper de primera línia en el Món. Aquest dels valors n'és un. Però n'hi ha més.

Un altre aspecte problemàtic és prou conegut, i és que Europa no ha avançat prou cap a més unitat política. Ni tampoc cap a un reforçament de la seva economia i la seva competitivitat. Almenys en grau suficient per a competir amb prou autoritat en el Món nou que ha emergit durant les darreres tres dècades.

En aquests dos aspectes –el polític i l'econòmic- Europa ha perdut posicions, i de moment no les recupera. I en el militar en el millor dels casos el seu paper és auxiliar. I això no seria greu si definís bé aquest paper, i el pactés amb els EUA i fos exercit sense reserves.

De tota manera no es pot descartar que a Europa es vagi produint una evolució positiva en aquest terreny. M'explicava fa pocs dies en Javier Solana -que fins fa poc, i durant 10 anys, ha estat Responsable d'Exteriors i Seguretat de la Unió Europea- que a la recent Conferència de Seguretat de Munich Henry Kissinger va demanar poder va ser l'encarregat de donar-li a Solana el Premi Edward von Kleist, que li concedien. I en va fer l'elogi següent. Va dir: “Durant molt de temps vaig demanar a quin número de telèfon d'Europa s'havia de trucar per a discutir un problema o tractar d'una emergència. I no me'l donaven. Ara aquest número existeix, i això ha estat gràcies a en Javier Solana”. Deixant de banda el component d'elogi amable que la circumstància comportava, és en part veritat. Però encara només en part. Perquè falta veure com funcionarà la nova estructura europea. I falta veure si d'ara endavant funcionarà bé l'entesa

francoalemanya. Perquè és prou sabut que Europa només va bé i progressa si França i Alemanya s'entenen i unifiquen visions i esforços.

Ara es dona una circumstància que podria ser favorable, per a una més eficaç col·laboració entre EUA i Europa, que és la Presidència d'Obama. No em correspon entrar a parlar de política interior americana. No seria correcte. I crec a més que a les darreres eleccions els dos candidats – Obama i McCain – tenien tots dos molta categoria personal i política. Però el que sí puc dir és que a Europa molts varen veure, i encara en gran part veuen, el President Obama com una oportunitat. Però Obama és també un problema per Europa. Perquè per molts països europeus ser reticent als Estats Units del President Bush era o molt fàcil o relativament fàcil. Amb el President Obama ja no ho és tant. Pel seu discurs i les seves iniciatives el President Obama posa a prova la disponibilitat, la capacitat i la sinceritat europees. Perquè ell ha dit i repetit –per exemple, en el discurs a les Nacions Unides- que la magnitud i la urgència dels problemes és tan gran que només amb una acció mancomunada i global es poden gestionar. I de fet molt probablement s'adona que si bé els Estats Units segueixen essent el país més poderós del món ells sols no els poden resoldre. I el seu primer aliat natural –no l'únic, però sí el primer- és Europa. Però si resultés que Europa no respon podria passar que el President Obama, i els Estats Units, en prescindissin. No del tot, però en bona part. En el món d'avui els EUA no poden tornar a l'aïllacionisme de després del President Wilson, però podrien marcar distàncies amb Europa.

De fet ja ho han començat a fer. A Copenhaguen, per exemple. O amb l'atenció preferent cap a la Xina. O a que en el seus discursos el President Obama molt poc sovint fa referència a Europa. O amb l'anunci que el President Obama no assistirà a la cimera UE-EUA del proper mes de maig a Madrid. I és curiós – i una mica penós- veure la gran decepció dels europeus per això. I l'aire ofès d'alguns dirigents europeus. Però deixant de banda que resulta quasi ridícula l'ansia d'alguns polítics europeus per fer-se una foto amb Obama, el cert és que s'està produint un distanciament. Que al meu entendre no és bo.

Comprenc que en aquesta circumstància el valor d'Europa com a soci preferent dels EUA també ha perdut pes. Europa té seriosos problemes interns econòmics i d'estructura política, perd pes econòmic i polític enfront d'Àsia, té una relació incerta amb Rússia de la qual en part depèn des del punt de vista energètic. I des del Sud li ve una preocupant pressió immigratòria que a més comporta un seriós repte cultural i identitari. Malgrat tot això crec que segueix essent l'aliat natural dels EUA i el seu pes molt efectiu si supera la seva insuficient disponibilitat. La seva insuficient assumpció de responsabilitat i de risc.

He de fer un comentari sobre un altre problema que té Europa. Que té conseqüències importants d'índole diversa.

Europa té un problema demogràfic. I deixin-me dir de passada que també el tenen Rússia i el Japó.

En el cas d'Europa és un seriós problema d'envelliment, i que també seria de pèrdua de població si no fos per la immigració. Únicament França i els països escandinaus tenen una evolució demogràfica pròpia, és a dir, sense immigració, entre acceptable i bona.

La immigració planteja seriosos problemes a la societat europea. Socials i culturals. D'identitat. Que no sabem ben bé com es resoldran. Però que de moment provoquen inquietud, una certa por.

Suposo que aquest problema també el tenen els EUA. Fa anys em va interessar especialment el llibre de Arthur Schlesinger, *The desuniting of America*, que sostenia que el *melting pot* començava a no funcionar tan eficaçment com abans. Això era a començaments dels anys 90. Uns anys més tard vaig tenir l'oportunitat de convidar Schlesinger a una reunió i un dinar al Palau del Govern de Catalunya i li vaig parlar d'aquell llibre i de la inquietud que traslluïa. Vaig notar que no li agradava parlar-ne. El vaig notar incòmode. Com si li sabés greu haver escrit aquell llibre. I em va dir que el *melting pot* seguia funcionant la mar de bé. Ho vaig celebrar. Però no em va semblar del tot sincer. I em sembla notar una certa inquietud, per exemple quan llegeixo un llibre com *Who are we? The challenges to America's National Identity* de Samuel P. Huntington. És una pregunta, aquesta, que no sé si se la plantejaven els americans de fa cinquanta anys.

Permetin-me que de passada comentí que la qüestió de la identitat és a hores d'ara molt actual a molts països. La globalització, amb la permeabilitat comercial i de comunicació que comporta, i també d'idees i gustos, i els grans moviments migratoris, fan que molts països s'interroguin. França, per exemple, ha organitzat un gran debat sobre la identitat francesa. Que, per cert, espontàniament s'ha orientat en bona part cap el tema de la immigració musulmana. Però de fet és tot Europa que està preocupada per aquest tema, encara que de vegades es vulgui dissimular. Els explicaré una anècdota de fa anys que relliga tots aquests temes de valors, immigració, pors i fins i tot política exterior europea. Fou una conversa amb el que aleshores era Ministre espanyol d'Afers Estrangers, en els governs socialistes de Felipe González, Fernández Ordóñez. Era una persona aleshores molt prestigiosa a Espanya i a tot Europa. Parlàvem de la possible integració de Turquia a la Unió Europea, tema complicat i sobre el qual ara no em pronunciaré. Deia: "Els turcs no poden entrar a la UE perquè són musulmans. I són massa. Massa gent". I afegia que en la confrontació que segons ell hi començava a haver aleshores –fa 20 anys– amb els musulmans nosaltres, els europeus, teníem les de perdre. I em va dir per què: *Porque ellos creen en lo suyo y nosotros no creemos en nada*. Ells creuen en els seus valors i nosaltres no creiem en res. I quan deia nosaltres no es referia només als espanyols. Es referia als europeus. No deia en canvi el mateix dels americans.

Però permetin-me que després de les crítiques que he fet de certes actituds i actuacions europees recordi que la UE ha estat un gran èxit. Cal recordar que era Europa l'any 1945, quin grau de destrucció i havia i quina herència rebia després de dos guerres horroroses, d'enemistats profundes entre els pobles de perillosa contaminació d'ideologies perverses. I que va ser Europa només 15 anys més tard. Amb molt d'ajut americà, val a dir, i amb protecció militar també americana. L'un i l'altra decisius i a recordar sempre. Però també amb una mobilització moral i material europea molt potent. I amb un radical i positiu canvi de mentalitat.

Aquest tema de la identitat europea es va discutir amb motiu de la redacció de la Constitució europea que va redactar una comissió –que es va autoanomenar Convenció- presidida per l'antic President de França, Giscard d'Estaing.

Alguns sectors varen proposar que es fes una referència als fonaments d'Europa, als components determinants de la cultura europea. Concretament les arrels cristianes –o judeocristianes-, al pensament grec i als valors de la Il·lustració del segle XVIII. En bona part francesa, però també alemanya (per exemple, Leibniz i Kant). Però la proposta no va prosperar perquè una bona part de la Convenció es va oposar a la referència a les arrels cristianes d'Europa. I el resultat va ser que finalment es va prescindir tant de les arrels cristianes i grecoromanes com de les de la Il·lustració.

Què queda, doncs, com a referent ideològic europeu? Com a referent explícit. Perquè diguin el que diguin els textos legals, els fonaments judeocristians, grecs, romans i de la Il·lustració d'Europa són una realitat. Però d'una manera declarada avui el fonament ètic i polític d'Europa són els Drets Humans i l'anhel d'una societat protectora de la gent. I això ha produït l'anomenat Estat del Benestar. Del qual Europa se sent molt orgullosa, i que podríem dir que és un bon producte d'exportació europea. Un model social prestigiós. Un model que combina millor que cap altre sistema la capacitat de crear riquesa i de repartir-la i d'equilibrar creixement i medi ambient i que es basa en la llibertat política. Alguns han dit que la base d'aquest sistema era un cristianisme tou, o també un cristianisme sense Església, o fins i tot un cristianisme sense Déu. Un cristianisme amb sermó de la Muntanya i obres de misericòrdia però sense transcendència.

L'èxit d'aquesta fórmula en certs aspectes és innegable. Quan alguns autors parlen que Europa liderarà el Món es basen en la idea que aquest missatge serà el més atractiu i el que més es voldrà imitar. I potser sí. Crec que Europa se'n pot sentir orgullosa. Però té un defecte. És tou. Molt tou. Amb un desequilibri fort entre drets i deures. Amb molts més drets que deures. Poc exigent. Amb tendència a ser poc responsable. Individualment i col·lectivament.

El pensament nord-americà també és una barreja de cristianisme i d'Il·lustració. L'origen dels EUA són gent que varen emigrar a una terra verge per a poder

viure la seva religió amb llibertat. Això, que ha marcat la mentalitat nord-americana fins avui, es va empeltar amb la Il·lustració dels Franklin, dels Washington, dels Hamilton, dels Jefferson, etc. Com a Europa. Però el resultat no és exactament el mateix. Per exemple, el sentit de la llibertat i de la responsabilitat personals són més forts als Estats Units que a Europa. La ideologia és més dura, menys tova. Les coincidències són més grans que les discrepàncies –i més si les comparem amb el pensament hindú, japonès, xinès o islàmic- i per això explico que el *West* no és un invent. Però també hi ha diferències. Per exemple, els europeus no entenem que els EUA no tinguin un sistema de seguretat social per a tota la població, i els nord-americans no entenen que els europeus traspassem a l'Administració moltes responsabilitats.

Torno una mica enrere en la meva argumentació, i perdonin la insistència. Podria fer ara Kagan una afirmació tan rotunda com feia només fa sis-set anys? Crec que no. No és que pròpiament hi hagi una decadència americana. Els EUA segueixen essent la primera potència militar i el primer país del Món en el camp científic i tecnològic. I segueixen essent determinants en l'economia del món. Però ja no estan sols. Han de comptar més amb els altres que fa deu o quinze anys. I els límits de la potència dels EUA ja s'han posat de manifest. Encara que només fos perquè ja han de comptar i molt amb la Xina per qüestions d'economia nacional i mundial, i per qüestions de seguretat. I poc o molt amb els països emergents d'Àsia. I amb el món islàmic. I fins i tot potser amb el Brasil. I potser amb una presència russa, no tan potent com abans, però incòmoda. I perquè dóna la impressió que no poden fer, sols, més guerres de les que fan. Però això no treu que els valors que han defensat els EUA, i també Europa, de llibertat personal, democràcia política i progrés econòmic i social, i en general de drets humans no hagin de seguir essent defensats. I no els defensarà la Xina, amb la seva opacitat, amb el seu règim polític de manca de llibertat. Ni els defensarà el món islàmic. Crec que avui només ho poden fer els EUA i Europa. Per això cal, al meu entendre, que segueixi existint i actuant *The West*, és a dir, l'aliança sòlida, econòmica, militar i ideològica, entre els EUA i Europa.

Vull insistir en això darrer. Perquè en el món hi ha un important procés de desoccidentalització. De pèrdua de pes de *The West*. Òbviament que els EUA seguiran essent la primera potència militar i tindran el PIB més alt i estaran al capdamunt de la recerca, i que Europa seguirà essent el primer mercat del món, i si no el primer, el segon. I que avui per avui té el millor sistema de protecció social del món.

Però en termes relatius de població, de creixement econòmic, de capacitat de penetració i d'influència – en termes relatius, repeteixo – perdran pes. Però només en perdran en aquests termes de poder, o també en perdran des del punt de vista dels valors? De la ideologia?

Malgrat totes les seves tares The West ha defensat i propagat un sistema de llibertats, i al mateix temps de cohesió social. Ha defensat els Drets Humans. Cal seguir-ho defensant? Si és que sí, qui ho ha de seguir fent, i ho pot fer és *The West*.

És clar que ara hi ha més actors al món que els que hi havia fa pocs anys. Però, repeteixo, només els EUA i Europa estan en una posició bona per defensar aquesta unió entre llibertat i cohesió i drets humans.

Per tant, jo crec que avui és del tot vàlida –i més urgent que mai- la conclusió final de la meva conferència a Georgetown el febrer de 2003: *“It is quite clear that all this means that both the USA and Europe should be convinced that “the West” needs to be re-made, its dissolution prevented and that we should look forward to a future of cooperation and mutual trust”*.